

MÁME CHRÁNIT PANELOVÁ SÍDLIŠTĚ? ■ SHALL WE SAVE PREFAB PANEL HOUSING ESTATES?

Matyáš Kracík

Úvod článku shrnuje vývoj panelových sídlišť pohledem historika architektury. Následující stat vysvětluje důvody a možné způsoby ochrany některých sídlišť. Na závěr je představen výběr nejhodnotnějších sídlišť vytipovaných k památkové ochraně. ■ *At the beginning, the article summarizes the development of the panel housing estates from the view of an architect – historian. The following part then explains reasons and possible ways how to protect some of the housing estates. In the end, a selection of the most valuable housing estates is presented.*

Pro člověka nezasvěceného do problematiky poválečné architektury a urbanismu z umělecko-historického pohledu je památková ochrana panelových sídlišť nejspíše absurdní představou. Otázce hypotetické ochrany panelových sídlišť se však odborná veřejnost věnuje již několik let.

Cílem článku je přiblížit tuto problematiku, vysvětlit důvody ochrany některých panelových sídlišť a také zásady jejich úprav, aby byly uchovány jejich architektonické, urbanistické a historické hodnoty.

TŘI DEKÁDY PANELÁKŮ

Panelová sídliště se u nás začala ve větší míře stavět na přelomu 50. a 60. let 20. století. Jejich předchůdci byly typizované bytové domy stavěné z cihelných bloků, tzv. kvádropanelů, často ve stylu socialistického realismu. Přestože málokdo pochybuje o jistě pokleslosti jejich architektury, jejich historická hodnota je nezpochybnitelná a některé z nich jsou dnes již památkově chráněny.

Nejvýraznější obytný soubor postavený ve stylu „sorely“ (socialistického realismu) je v Kladně-Rozdělově. V letech 1952 až 1958 zde podle návrhu našich předních architektů Josefa Havlíčka, Karla Filsaka a Karla Bubeníčka vznikla řada šesti monumentálních věžových domů tvořících sídliště s původním názvem Vítězného února, které má dnes status kulturní památky. Památkově chráněnými „sorelovými“ sídlišti z 50. let jsou též známá Poruba v Ostravě, jejímž hlavním urbanistou byl Vladimír Meduna, žák Jiřího

Krohy, a Havířov projektovaný Zdeňkem Špačkem. Další podobně hodnotná sídliště 50. let na ochranu teprve čekají (např. Nový Ostrov nedaleko Karlových Varů, Slovany v Plzni, Staliny závody v Litvínově, Podžatecká v Mostě, Dukla v Pardubicích, Obecniny ve Zlíně nebo sídliště v Horním Slavkově).

Optimistická společenská nálada následujících 60. let se pozitivně odrazila v tvůrčí produkci, architekturu nevyjímaje. Byla navržena nejkvalitnější panelová sídliště, dokončovaná většinou v 70. letech, budování nových sídlišť se stalo tématem významných architektů, pořádaly se architektonické soutěže a experimentovalo se se stavebními technologiemi. Rozsáhla sídliště se kromě velkých měst stávala zejména v průmyslových oblastech na Ostravsku, v Ústeckém kraji či v Kladně.

Sídliště od 60. let sestávala z tzv. okrsků, tedy urbanistických jednotek pro přibližně šest tisíc obyvatel, každý okrsek měl obsahovat občanskou vybavenost – základní a mateřskou školu, samoobsluhu, restauraci a další služby. Některá větší sídliště měla hlavní centrum pro více okrsků s kulturním domem a hotelem (či ubytovnou), který tvořil vertikální dominantu souboru. První sídliště měla čtyři patra, ale s narůstajícím tlakem na množství bytů se postupem let počet pater více a více navyšoval.

Panelová sídliště se od 60. let stávala rovněž v západních zemích (Německo, Francie, Holandsko či Velká Británie), kde však byla budována jako sociální bydlení a v průběhu 70. let se v souvislosti s mezinárodní kritikou modernistického pojetí urbanismu od jejich výstavby ustupovalo. Ve východním bloku se však sídliště stávala až do 90. let, nikoliv jako sociální výstavba, nýbrž pro všechny pracující lid. Proto se zde tolik neproměnila ve vyloučené lokality, jako se to stalo na Západě, kde tvořila v podstatě od počátku ghetta.

V období normalizace došlo k direktivnímu příklonu ke kvantitě na úkor kvality. Panelové soustavy byly ochuzovány o rozmanitost dílců, kladl se důraz na minimalizaci prací na stavbě a maximální produkci bytů. Výsledkem byly monotónní soubory se zanedba-

nou občanskou vybaveností a dopravní infrastrukturou. Pro sídliště byl typický propastný rozdíl mezi často kvalitním projektem a „osekanou“ realizací. Ukázkový příklad zmíněných nedostatků zosobňuje pražské Jižní Město, jehož bezpochyby kvalitní návrh vypracovali Jiří Lasovský a Jan Krásný. I v této době však vznikla některá kvalitní sídliště.

V 80. letech do československého prostředí prosakovaly postmodernistické tendence ze Západu, které charakterizuje jistý návrat k tradičnímu blokovému urbanismu a tvarosloví pracující s historizujícími prvky. Tyto postupy můžeme u nás nejlépe sledovat na pražském Jihozápadním Městě, za jehož konceptem stojí Ivo Oberstein a Milan Klíma. V 80. letech se také začalo ustupovat od plošných asanací, což byla běžná praxe v 60. a 70. letech, a namísto toho se začaly modernizovat staré činžovní domy. Zkrátka v moderní urbanismus se postupně přestávalo „věřit“.

PROČ A JAK CHRÁNIT PANELOVÁ SÍDLIŠTĚ

Pro pochopení smyslu ochrany vybraných sídlišť je třeba nahlížet na ně jako na součást vývoje naší architektury a urbanismu a ne jako na nějakou utilitární stavební produkci, kterou navrhovali anonymní projektanti.

Panelová sídliště vznikající v Československu po 2. světové válce realizovala mezinárodní tendence v urbanismu a architektuře, které byly definovány mezi světovými válkami. Jedná se o modernistickou vizi města vytvořenou na základě myšlenek tzv. vědeckého funkcionalismu. Nové sídliště mělo poskytnout zdravé a komfortní bydlení v zeleni, daleko od (průmyslových) pracovišť jejich obyvatel, s dostatkem denního světla a s vysokým hygienickým standardem. Panelová sídliště představují nový typ města, zcela odlišný od do té doby běžné blokové zástavby, která byla najednou považována za nezdravé bydlení nižší kategorie. Sídliště jsou výsledkem někdejších urbanistických představ a také socialistické politiky centrálního řízení a hospodaření státu, bez nichž by takto rozsáhlé plány nemohly vzniknout.

Architektura po velké hospodářské